

**Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Інститут психології та педагогіки
Кафедра вікової та педагогічної психології
Кафедра загальної психології та психодіагностики**

Студентський науковий альманах

(Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих науковців "Гендерні аспекти розвитку самосвідомості в онтогенезі"
Рівне, 15-16 квітня 2010 р.)

Рівне, 2010

Студентський науковий альманах. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих науковців "Гендерні аспекти розвитку самосвідомості в онтогенезі". Рівне, 15-16 квітня 2010 р. – Рівне: РДГУ, 2010. – 198 с.

Редакційна колегія:

Павелків Р.В. - доктор психологічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної та навчально-методичної роботи, директор Інституту психології і педагогіки РДГУ, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Інституту психології та педагогіки РДГУ, Заслужений працівник освіти України – співголова;

Воробйов А.М. – кандидат педагогічних наук, професор, перший проректор РДГУ, завідувач кафедри загальної психології та психодіагностики Інституту психології та педагогіки РДГУ, Заслужений працівник освіти України - співголова

Безлюдна В.І. - професор кафедри вікової та педагогічної психології РДГУ;

Корчакова Н.В. – доцент кафедри вікової та педагогічної психології РДГУ;

Созонюк О.С. – доцент кафедри вікової та педагогічної психології РДГУ;

Яцюк Н.О. – доцент кафедри вікової та педагогічної психології РДГУ;

Матеріали обговорені та рекомендовані до друку на засіданні науково-методичної ради психолого-природничого факультету РДГУ. Протокол № _____ від _____ 2010 р.

трьох років дитина стає не лише суб'єктом діяльності, але й усвідомлює себе як суб'єкта [1].

У дошкільному віці уявлення про себе у дитини формується через співвідношення себе із образами дорослих та однолітків, однак прерогатива залишається за однолітками, спілкування та спільні ігри з ними є потужними стимулами для самопізнання та саморозвитку. Оскільки дошкільник не може відразу стати таким, як дорослий, то починає наслідувати та імітувати дії старших, реалізуючи це у рольових іграх через ідентифікацію себе із дорослим. На розвиток самопізнання у даному віці також впливає елементарна трудова діяльність (малювання, конструювання, аплікації). Таким чином, до кінця дошкільного віку у дітей формується здатність оцінювати не лише інших людей, але й елементарна самооцінка власних дій, досягнень, моральних вчинків, власних переживань [1].

Отже, як бачимо, формування самопізнання в дитячому віці відбувається через випробовування себе у різних видах діяльності, тобто переважно у зовнішньому світі. Внутрішній світ починає пізнаватися дитиною у елементарних актах самооцінки, за допомогою яких вона робить початкові кроки до відкриття власної неповторності, унікальності, геніальності, відмінності від інших людей.

Література

1. Маралов В. Г. *Основи самопознання и саморазвития: Учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений.* — 2-е изд. — М.: «Академия», 2004. - 256 с.

2. Лисина М.И. *Формирование личности ребенка в общении.* // Питер: СПб.; 2009.

УДК 159.923.2

ФЕНОМЕН ВІДНОШЕННЯ ЛЮДИНИ ДО СЕБЕ

Смоляк Альона, студентка 4 курсу

Керівник: кандидат педагогічних наук, професор Безлюдна В.І.

Рівненський державний гуманітарний університет

Ставлення людини до себе є базовим конструктом особистості, здійснює регулюючий вплив практично на всі аспекти поведінки, відіграє найважливішу роль у встановленні міжособистісних стосунків, у постановці та досягненні цілей, у способах формування та розв'язання кризових ситуацій (С.Р. Панталеєв, В.В. Столін, Н.Ю. Хусаїнова). На думку А.П. Корнілова, позитивне стійке самовідношення лежить в основі віри людини в свої

можливості, в свою самостійність, енергійність, обумовлює оптимізм відносно очікування успіху своїх дій у ситуаціях невизначеності. С.Г. Якобсоном і Г.І. Морєвою показано, що люди з позитивним самовідношенням менш поглинені своїми внутрішніми проблемами, набагато рідше страждають психосоматичними розладами. Негативне ж відношення до себе, на думку С. Куперсміта, є джерелом психологічних проблем, що є причиною звернення за допомогою до психолога.

Варто зазначити, що у сучасній психології проблеми відношення людини до себе приділяється значна увага. Серед зарубіжних і вітчизняних досліджень можна назвати роботи Р. Бернса, С. Куперсміта, С.Р. Пантілеєва, М. Розенберга, Н.І. Сарджвеладзе, Є.Т. Соколової, В.В. Століна, Р. Щавельзона, що вивчали особливості будови самовідношення. Д.В. Бажаний, А.П. Корнілов, М.І. Лісіна, Г.І. Морєва, К. Роджерс, І.Г. Чеснова, С.Г. Якобсон досліджували взаємозв'язок самовідношення з іншими проявами особистості. М.М. Авдєєва, А. Адлер, Р. Берні, Г.К. Валіцкас, Ю.Б. Гіппенрейтер, Є.І. Савонько, В. Сатир, Е. Еріксон виділяли фактори, що впливають на його формування.

До найбільш уживаних категорій, що розкривають сутність ставлення людини до себе, можна віднести чотири: «загальна» або «глобальна самооцінка», «самоповага», «самовідношення» і «емоційно-ціннісне ставлення до себе» [1]. Перший термін був найбільш вживаним у західній психології з кінця XIX до 60-х років XX століття, а потім був витіснений терміном «самоповага». У вітчизняній психології початок фундаментальних досліджень феномену відношення людини до себе було покладено завдяки працям О.М. Леонтєєва, С.Л. Рубінштейна, А.Г. Спіркіна, О.В. Шорохвої і теоретичних робіт І.С. Кона і І.І. Чеснокової. Термін «самовідношення» був уведений грузинським психологом Н.І. Сарджвеладзе. Теоретичні основи розуміння відношення до себе як компоненту самосвідомості були закладені І.І. Чесноковою, яка ввела в науковий обіг поняття «емоційно-ціннісне самовідношення» [2], яке у вітчизняній психології в даний час є домінуючим.

Теоретичний аналіз наукової літератури показав, що самовідношення - це основа, що забезпечує розвиток різних образів «Я», котрі надалі визначають поведінку і ставлення суб'єкта до різних видів діяльності, прийняття себе у них як особистості активної та здатної до саморозвитку [3]. Розуміння себе як суб'єкта активності сприяє диференціації знання про себе, узгодженням всього різноманіття «Я» через виділення своїх позитивних особливостей.

Результатом розвитку самовідношення є розкриття особистісного потенціалу, що проявляється в актуалізації основних особистісних новоутворень, характерних для певного періоду онтогенезу.

Безумовно, варто відмити саме існування трьох різних підходів розгляду ставлення людини до себе: розуміння самовідношення як афективного компонента самосвідомості (ставлення до себе у структурі самосвідомості), як риси особистості (в структурі особистості), як компоненту саморегуляції (в системі саморегуляції). Їх інтеграція можлива на основі методологічного положення про єдність діяльності, особистості та (само) свідомості. Так, С.Л. Рубінштейн пише, що «вивчення ... діяльності природні і закономірно переходять у вивчення властивостей особистості. Різноманітна діяльність походить від особистості як її суб'єкта ... Особистість як свідомий суб'єкт усвідомлює не тільки навколишнє, але і себе в своїх відносинах з оточуючими ... свідомо присвоює собі все, що робить людина, відносить до себе всі вихідні від неї справи і вчинки і свідомо бере на себе відповідальність в якості їх автора і творця ... Проблема ... вивчення особистості ... завершується розкриттям самосвідомості» [1].

Системний аналіз відношення людини до себе передбачає його огляд як представленого одночасно на трьох рівнях психологічного буття людини: діяльності, особистості як суб'єкта цієї діяльності і самосвідомості як смислового ядра особистості [1]. Беручи участь в тій чи іншій діяльності, особистість усвідомлює себе як суб'єкта діяльності. Результатом цього є ставлення особистості до себе як вираження в самосвідомості особистісного сенсу «Я» по відношенню до мотивів самореалізації. Формуючись у процесі усвідомлення особистістю себе як суб'єкта життєвих відносин, самовідношення виявляється в структурі особистості як змістова диспозиція. При цьому, будучи стійкою, відносно незалежною від актуального життєвого досвіду, воно проєктується в діяльність як установка, стан готовності особистості до тієї чи іншої поведінки.

Таким чином, у сучасній психології відсутній єдиний підхід до визначення такого феномену як ставлення людини до себе, незважаючи на те, що він активно вивчається як вітчизняними, так і зарубіжними дослідниками. Аналіз робіт, присвячених вивченню самовідношення, дозволяє говорити про велику різноманітність використовуваних для визначення його змісту психологічних категорій таких як: «установка» (Д.Н. Узнадзе), "особистісний смисл" (А.Н. Леонтьєв), «відношення» (В.Н. Мясищев), «соціальна установка» (І.С. Кон, Н.І. Сарджвеладзе), «почуття» (С.Л. Рубінштейн). Окрім того,

відсутність чіткої термінології призвела до того, що значення використовуваних термінів більшістю авторів не розводяться, вони найчастіше вживаються як синоніми. І разом з тим, аналіз тієї психологічної реальності, яка «ховається» за даними поняттями дозволяє все-таки більш досконало розібратися у феноменології ставлення людини до себе.

Література

1. *Кольшико А.М. Психология самоотношения. – Гродно: ГрГУ, 2004. – 102 с.*
2. *Пантилеев С.Р. Самоотношение как эмоционально-оценочная система. - М: МГУ, 1991.*
3. *Сарджвеладзе Н.И. Личность и ее взаимодействие с социальной средой. – Тбилиси, 1989. – 206 с.*

УДК 159.922.2

ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКІ СТОСУНКИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СТАВЛЕННЯ ДИТИНИ ДО СЕБЕ

Тимощук Світлана, студентка 4 курсу

*Керівник: кандидат педагогічних наук, професор Безлюдна В.І.
Рівненський державний гуманітарний університет*

Вивчення розвитку особистості, формування самовідношення неможливе без врахування конкретних умов життєдіяльності людини, того реального життєвого контексту, у якому воно здійснюється. Практично це означає, що справжнє наукове розуміння психології особистості досягається лише тоді, коли особистість розглядається не ізольовано, як якась абстракція, а в цілісності її соціальних зв'язків і міжособистісних відносин. Реалізацією такого підходу, що здобуває останнім часом все більше поширення, є, зокрема, вивчення особистості в рамках сімейних взаємин - подружніх і дитячо-батьківських. У специфічних умовах сучасного життя проблема дитячо-батьківських стосунків, вивчення їхньої структури і змісту, а також впливу на розвиток особистості дитини здобуває нову актуальність [1; 2].

Порівняно з іншими соціальними інститутами сім'я має певні особливості, які істотно впливають на становлення особистості дитини. З перших днів життя дитини соціальне середовище представлено їй як система сімейної взаємодії. Спочатку саме батьки дитини є єдиними носіями соціальних відносин і єдиною ланкою, опосередковуючи всі інші зв'язки дитини із світом. Являючи собою

З М І С Т

ПЕРЕДМОВА.....3

Розділ 1. ФЕНОМЕНОЛОГІЯ САМОСВІДОМОСТІ

Багай Б., Павелків Р.В. Теоретичні аспекти становлення Я-концепції у молодшому шкільному віці.....4

Антонець О. Самосвідомість і її структура.....7

Бенедюк О. Шляхи самопізнання особистості.....10

Габрієль К. Образ фізичного «Я» як детермінанта індивідуального стилю поведінки в соціальних контактах.....13

Захарчук М. Генезис самосвідомості дитини.....15

Корольчук І. Розвиток уявлень про саморегуляцію.....16

Кравчук Я. Розвиток моральної саморегуляції у молодшому шкільному віці.....19

Кулаков Р. Самооцінка та рівень домагань як складові професійного самовизначення старшокласників.....21

Левшунова К. Дослідження саморегуляції.....25

Майстренко Є. Детермінація Я-концепції дитини.....28

Манзик О. Вимірювання самооцінки особистості.....30

Мариніч О. Особливості розвитку самооцінки у дошкільному віці.....32

Мартинюк Т. Психологічний аналіз розвитку самосвідомості особистості молодшого школяра.....35

Марчук В. Особистісна рефлексія як засіб активізації пізнавальної активності підлітків.....39

Онищук О. Загальна характеристика самопізнання як процесу.....42

Орел В. Цілі й мотиви самопізнання.....44

Осипчук О. Сфери і області самопізнання.....46

Пархомей К., Корчакова Н.В. Поняття Я-концепції.....48

Прит Т., Безлюдна В.І. Способи і засоби самопізнання.....50

Ревко Н. Розвиток самопізнання у дитячому віці.....53

Смоляк А. Феномен відношення людини до себе.....55

Тимощук С. Дитячо-батьківські стосунки та їх вплив на ставлення дитини до себе.....58

Ходневич Н., Безлюдна В.І. Формування Я-концепції дитини на різних стадіях розвитку.....61

Хомич І. Передумови формування самооцінки молодших школярів...63

Шпинюк В. Розвиток Его-ідентичності в дитячому віці.....66

РОЗДІЛ 2. ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ САМОСВІДОМОСТІ

Безлюдна В. Гендерні аспекти розвитку Я-фізичного на висхідному етапі онтогенезу.....	69
Беднарська І. Гендерна соціалізація особистості.....	71
Гірак І. Психологічний аналіз гендерних відмінностей адиктивної поведінки осіб юнацького віку.....	74
Забрідня О., Яцюк Н.О. Психологічний аналіз суб'єктивних чинників емоційного вигорання майбутніх педагогів (гендерні аспекти).....	81
Карнаух В. Гендерні аспекти формування адиктивної поведінки у підлітків.....	84
Корчакова Н. Усвідомлене батьківство як напрям психології самосвідомості.....	88
Князєва А. Особливості гендерного спілкування в дошкільному віці.....	91
Мартинюк В. Гендерні відмінності реагування на конфліктну ситуацію учнів старшого шкільного віку.....	93
Назарець Л. Динаміка розвитку пізнавальних інтересів підлітків з урахуванням гендерних відмінностей.....	96
Оксенчук О. Гендерні особливості уявлень студентів про відповідальне батьківство.....	100
Осьмак Л. Психологічні особливості тривожності жінок зрілого віку.....	103
Пінаєва М. Соціальна диференціація гендерної ролі.....	106
Руденко Н. Гендерні аспекти дослідження етнічної толерантності підлітків.....	109
Созонюк О. Вплив гендерних стереотипів на процес становлення особистості дівчат-підлітків.....	111
Тендюк І. Особливості статево-рольових уявлень в дошкільному віці.....	114
Тоюнда О. Вплив сімейних традицій на ставлення молоді до проблем гендерної рівності.....	118
Ямницький О. Особливості формування гендерних схем у процесі статево-рольової соціалізації дітей.....	121

Наукове видання

СТУДЕНТСЬКИЙ НАУКОВИЙ АЛЬМАНАХ
Серія ПСИХОЛОГІЯ

Випуск 4

Заснований у 2008 р.

Відповідальні за підготовку збірника до видання – проф. Павелків Р.В.,
проф. Безлюдна В.І.

Комп'ютерна верстка Юрчук О.С.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра вікової та
педагогічної психології (к. 325, тел. 63-44-92)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі Рівненського
державного гуманітарного університету 33028 м. Рівне, вул.
С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

СТУДЕНТСЬКИЙ НАУКОВИЙ АЛЬМАНАХ. Серія «Психологія». -
Випуск 4. - Рівне: РДГУ, 2010. — 197 с.

ISBN 966 — 7281 — 07 — 8.

Збірник містить статті з актуальних проблем психології самосвідомості. Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК: 159.922:316.612

ББК 74.20